IZDANJA
HRVATSKOG DRŽAVNOG MUZEJA U BANJOJ LUCI
SVEZAK 2.

MUHAMED GARČEVIĆ

KOŠULJA - HAMAJLIJA
HUSEIN-KAPETANA GRADAŠČEVIĆA

HRVATSKA DRŽAVNA TISKARA ZAGREB
1 9 4 2.
PODRUŽNICA SARAJEVO

Muhamed Garčević (rođen oko 1893., umro nakon 1951.)

Muhamed Garčević (rođen oko 1893., umro nakon 1951.) ostavio je malo podataka o svom životu. Rođeni oko 1893. godine u Bijeljini na sjeveroistoku Bosne, njegovi roditelji emigrirali su 1905. godine u Adapazar (blizu Izmita, jugoistočno od Istanbula), a zatim su se vratili u Bosnu 1925. godine nakon reformi. Kemal Atatürk.
Muhamed Garčević boravio je u Banja Luci 1942. godine, gdje je uz pomoć dr. Stanka Sielskog objavio dvije knjige.
Objavljeni 1942. godine, Zapisi i hamajlije Muhameda Garčevića započinju predgovorom (str. III-VII), zatim uvodom („Uvod", str. 1-22). Potonji se bavi općenitim razmatranjima o vjerovanjima koja se odnose na moći predmeta, o amuletima i talismanima, a posebice o uvjetima zapisa, hamajlija i talismana, gubitku znanosti o zapisima, načinu izrade amuleta, ritual istihara i znanje potrebno za tvrđenje da se dostojno pripreme zapisi.
Prvo poglavlje, naslovljeno "Pobožnost i vjerska pouka pripravnika talismana" ("Pobožnost i vjerska naobrazba spravljača zapisa", str. 23-45), bavi se džinima, zlim okom, šafrom, znanošću o slovima i čarobni kvadrati. Sadrži i opis daira rituala koji se koristi za pozivanje džina, kao i mnoge molitve. Drugo poglavlje, pod naslovom „Znanje arapskog jezika i pisma" („Poznavanje arapskog jezika i pisma", str. 45-60), predstavlja i uspoređuje brojne abecede, neke autentične, a neke specifične za arapsku ezoteričnu tradiciju. . Ovi potonji "okultni" abecedi ponavljaju se u raspravama o magiji i slovili su da se koriste za skrivanje magičnog znanja od šire javnosti. Konačno, knjiga završava kratkim sažetkom na njemačkom jeziku (str. 61-62) i sadržajem (str. 63).
Muhamed Garčević je nadalje napisao kratki članak u kojem je opisana talismanska košulja s akribijem. To bi pripadalo Husein-kapetanu Gradaščeviću (1802-1834), također nadimku "Bosanski zmaj" (Zmaj od Bosne) kad je ovaj kapetan preuzeo vodstvo u pobuni bosanskih feudalaca protiv administrativnih i vojnih reformi osmanskog sultana. Mahmud II 1931. Unatoč ranom uspjehu, ipak je porazen ispred Sarajeva 1832. Našavši utočište u Austriji, amnestiran je i otišao u Beograd odakle je prebačen u Carigrad gdje je iznenada umro.
(Google Prevodilac)

SADRŽAJ:

	Strana
Predgovor	3
Košulja-hamajlija	6
Razpored zapisa	8

PREDGOVOR

U mojoj knjizi »Zapisi i hamajlije«, koje je prvi dio izišao kao prvi svezak izdanja Hrvatskog državnog muzeja u Banjoj Luci, opisao sam u glavnom već u tom prvom dielu kakove sve zapise i hamajlije običaje nositi muslimanski sviet i u koje svrhe. Potanje će biti o tome govora u sliedećim dielovima spomenute knjige.

Ovdje bih, u vezi sa košuljom-hamajlijom Husein-kapetana Gradaščevića, iznio samo neke podatke o zapisima i hamajlijama, koji služe muslimanima za zaštitu u ratu.

I same ratne zastave u neku ruku su hamajlije, jer su na njima bili izpisani razni odlomci iz Kur-ana ili pojedine dove (molitve), što se inače pišu u zapisima za pobjedu protiv neprijatelja.

Većina islamskih ratnika prošlosti nosili su u boj oružje, na kome su bile izpisane razne kur-anske izreke i skraćene dove, za koje su nosioci vjerovali, da im pomoću Božjom mogu donieti pobjedu nad neprijateljem. Na dugim noževima većinom su bile izpisane ove rieči: »Tevekkeltu alel-Lah« (oslanjam se na Boga), »La feta illa Ali, la sejfe illa Zulfikar« (Nema junaka nad Aliju, a niti sablje nad Zulfikar)[1]), »Bu bičak elde gerek dilde zikr Subhan« (Nož u ruci, a Bog na jeziku), »La feta illa Ali, la sejfe, illa Zulfikar ... Rabbi, veffik umure ...; ja Muhammed kil šefa-at ummetindir ..., Ilahi lutfi fadlindan kerem babini kjušad ejle; Ilahi bu bičak sahibini hatalerdan emin ejle, tevekkeli ala Haliki abduhu ...« (Nema junaka nad Aliju, a ni sablje nad Zulfikar ... Bože, olakšaj poslove; — ime vlastnika; — o Muhamede, posreduj Božju milost za sljedbenika ... — ime vlastnika; — o Bože otvori vrata milosti; o Bože sačuvaj

[1]) Zulfikar je hazreti Alijina sablja, koja je po predaji od polovice gore bila račvasta, a mogla se je po potrebi i produljiti. Hazreti Alija je zet i amidžić Pejgamberov te je bio i četvrti halifa iza Pejgambera.

vlastnika ovog noža od nesreće; rob se oslanja na svog Stvoritelja)[2]). Ove vrsti nadpisa na oružju ubrajaju se medu zapise i hamajlije, a bile su pisane srebrenom te u bogatijih ljudi i zlatnom žicom. Ima ih vrlo liepih primjeraka, na kojima su nadpisi krasno spleteni u monogram.

Neki su nosili prilikom odlazka u rat i one zapise, koje su nosili od najmlađeg doba, a od kojih se nisu rastajali, iako su odrasli i djecu izrodili, jer su im te zapise roditelji kod hodža spravili još dok su bili u bešici. Ova vrsta zapisa, koje možemo nazvati ratnim hamajlijama nosila se je kao obično u trokut smotana i u mušemu (voščano platno) umotana te obješena o vratu, na goloj koži. Neki su kasnije ovakve zapise obšivali u komad kože, da bude zapis što bolje zaštićen od znoja.

Imućniji ljudi, koji su odlazili u boj, stavljali su svoje zapise u, naročito u tu svrhu izrađene, srebrene ili od druge kovine izrađene valjkaste kutijice (tako zvane dilbagije), u koje su stavljali u svitak smotane zapise. Ove kutijice imale su s obje strane po jedan također okrugao kapčić, s kojim se je kutija zatvarala. Za kutiju bio je pričvršćen sa svake strane po jedan lančić od srebra, kojim bi vlastnik objesio kutijicu negdje na svom odielu. Takvih je kutija bilo i u trokut izrađenih (takozvane vezme). Na iztoku se sve te kutije zovu »mahfeza« (štitnica, spremnica)[3]).

Neki bi opet uza se nosili odlazeći u boj vrst hamajlije u obliku knjižice, koja se zove »En'am«. Sadržaj tih »En'ama« su razna poglavlja iz Kur-ana i neke dove (molitve), koje su naročito sastavljene da nosioca štite i čuvaju od raznih nedaća, a nađe se u nekima i raznih tilsima i svakojakih zapisa, koji imaju istu svrhu. Naziv »En'am« dobile su te knjižice vjerojatno po kur-anskom poglavlju »En'am«, koje je u tim hamajlijama obično stavljeno na početak. Vlastnik »En'ama«, kada bi uhvatio slobodnog vremena, učio bi (čitao bi) sadržaj »En'ama«. Ovi »En'ami« stavljali su se u kutije, koje su bile izrađene od srebra ili neke druge kovine, po veličini »En'ama«, i bile bi nošene na remenu prebačenom preko lievog ramena i koso preko prsa, tako da je enamluk (kutija u kojoj je »En'am«) visio na desnoj strani po odielu. Po nekim podatcima nosio se je i na lievoj strani, da štiti srce.

---

[2]) Ti nadpisi nalaze se na noževima u zbirci Hrvatskog državnog muzeja u Banjoj Luci.

[3]) Vidi knjižicu Dr. Sielski »O hamajlijama« Izd. Hrv. Etnogr. Muzeja Zagreb 1941.

Riedko bi neki imali uza se kao hamajliju košuljicu, u kojoj su se rodili, izpisanu zapisima. Takve košuljice-hamajlije spravljale su se ovako:

Košuljicu, u kojoj bi se diete rodilo, roditelji bi pažljivo osušili i odnieli kojem čuvenijem hodži, koji bi na nju napisao kur-anske izreke i razne dove (molitve), što bi vlastnika te košuljice štitile od sviju bolesti i ostalih nedaća. Ove izpisane košuljice zamotane u mušemu (vosčano platno) stavljale bi se uz diete, dok je još bilo u bešici, a i kasnije, kao odrastao čovjek, vjerovao bi vlastnik te hamajlije da ga ona s pomoću Božjom štiti od sviju nesreća. U slučaju da vlastnik izgubi ovu hamajliju, ako mu se desi nakon toga neka nesreća, čvrsto se vjeruje, da je to usliedilo zbog gubitka hamajlije-košuljice.

Neki bi opet ovako izpisane košuljice smotali u što manji oblik i stavili djetetu, dok je još sasvim maleno, u mali razrez na mišici desne ruke, tako da sraštenjem razrezane kožice zaraste i izpisana košuljica na ruci djeteta. Za nosioca takve hamajlije čvrsto se vjeruje, da ga ne može s pomoću Božjom neprijateljsko tane (dušmanski kuršum) prostrieliti.

Posebna vrst hamajlija jesu platnene košulje-hamajlije. Te su vrlo riedke, jer je njihovo spravljanje (izrađivanje) bilo velik i naporan posao, koji je trebalo dobro platiti, pa su ih, čini se, nosili samo paše, vojskovođe i iztaknuti ratnici. Među takve ubrajao se je i naš Husein-kapetan Gradaščević, pa je i zbog toga, osim ostalih razloga, koji su navedeni u ovoj radnji, posve vjerojatno, da je ta košulja-hamajlija zaista njemu pripadala, kako to tvrdi predaja.

Košulja-hamajlija Husein-kapetana Gradaščevića

(Vidi slike na kraju knjige)

Hrvatski državni muzej u Banjoj Luci nedavno je nabavio za svoju zbirku košulju-hamajliju, koja se je već dulje vremena nalazila u obitelji gđe Hairije rođ. Gradaščević, supruge banjalučkog posjednika Jusufbega Filipovića. Po predaji u obitelji Gradaščević, nosio je tu hamajliju nekoć u bojevima kao zaštitu sam Husein-kapetan.

Ta košulja zapravo i nije košulja, nego hamajlija u obliku košulje, kojoj ni strane ni rukavi nisu sašiveni. Na prednjoj strani prsa košulja je prorezana. Vrlo maleni otvor za vrat izrezan je samo sprieda u obliku polukruga, a izrezani dio platna sačuvan je neodrezan uz stražnji dio košulje, tako da se može preko tog otvora za vrat kao kapak preklapati.

Duljina platna kad se strane košulje razstave, iznosi 105 cm, a širina na mjestu gdje su naramenice 85 cm, inače 51 centimetar.

Prednja i stražnja strana košulje visoke su svaka po 52,5 cm. Prednji razrez dug je 42 cm.

Rukavi-naramenice dugi su 16 cm, a široki 18 cm.

Prednja i stražnja strana košulje kao i naramenice izpisani su zapisima. Unutrašnje strane su neizpisane.

Na stražnjoj strani iznutra nalazi se nekoliko većih i manjih mrlja kao od krvi, a predaja u obitelji Gradaščević veli, da su te mrlje zaista od krvi, ali ne zna se čije. Te se mrlje nalaze na onom dielu hamajlije, koji je, kad je ona bila smotana, bio okrenut prema vani[4]).

Na donjem rubu prednje strane desne naramenice zapisano je crnim murekjebom (tušem) arapskim slovima:

فاطمه خانم حسين

t. j. Fatime hanim Husein. Očito se je time htjelo označiti

[4]) Analizom kod Higijenskog zavoda u Banjoj Luci (dobrotom gosp. Dra Roberta Frieda) ustanovljeno je da te mrlje ne potječu od krvi.

da je vlastnik te košulje Husein, sin Fatimin, a moglo bi se tumačiti, da je Fatima hanuma kći Huseinova, no ovo drugo tumačenje je izključeno, jer po načelima nauke o zapisima meće se na zapise odnosno hamajlije samo ime njihova vlastnika i njegove matere, pa sve kad bi recimo neka Fatima, kći Huseinova, bila darovala to svom ocu, bratu ili nekom drugom, ne bi se njeno ime kao ime darovateljice napisalo na taj predmet, nego jedino ime i materino ime onoga, za koga je hamajlija napravljena.

Izključeno je također, da bi ta košulja-hamajlija bila pravljena za Fatimu, kćer Huseinovu, jer je ta vrst hamajlija i sa ovim sadržajem pravljena uviek samo za ratnike.

Kako će se vidjeti iz daljnjeg izlaganja, sastavljač zapisa bio je loš, nepismen pisac, pa i kod označivanja imena vlastnika nije tu oznaku stavio pravilno t. j. turski: Fatime hanimin Husein ili arapski: Husein bin Fatime, nego: Fatime hanim Husein, t. j. gospođa Fatima Husein, kako bi se samo u dialektu mogao izraziti neobrazovan čovjek.

Prema cjelokupnoj izvedbi te hamajlije vidi se, da je njen sastavljač ipak nešto znao o načelima sastavljanja zapisa, ali je kod samog rada pogrješno postupao, jer je kur-anske i druge tekstove nepismeno i manjkavo izpisao, a vefkove posve nepravilno izradio.

Po svemu tome nema sumnje, da je sastavljač tih zapisa bio Bošnjak, koji nije znao ni turski ni arapski kako treba. Kao loš đak neke medrese kome nauka nije išla u glavu, latio se je ovoga zanata, u kojem je mogao svoje površno znanje unosno upotriebiti, jer je pravilno sastavljanje zapisa vrlo malo poznata nauka, pa je riedko tko mogao provjeriti što je on napisao.

Oni, koji nabavljaju zapise-hamajlije, čine to većinom diskretno, u tajnosti, tako da osim sastavljača zapisa i samog vlastnika redovno nitko drugi ni ne sazna za to. Tako je vjerojatno i Husein-kapetan nabavio tu hamajliju od nekog bosanskog hodže, koji je u ono vrieme bio poznat kao sastavljač zapisa-hamajlija i zbog toga prozvan hodžom (učiteljem).

Tim nazivom muslimanski sviet zove ljude, koji se razumiju u vjerska pitanja, a prepoznaje ih po tome, što imadu oko glave omotanu ahmediju ili saruk (t. j. ovoj od tankog bielog prozirnog platna), što ih obilježuje kao vjerski obrazo-

vane ljude. Često se pod sarukom kriju i neznalice, pa je takvih sigurno bilo i u ono vrieme, kada je Husein-kapetan nabavio ovu hamajliju od nekog hodže, u koga je imao povjerenje, da ju je izpravno napisao.

Po načelima nauke o zapisima ona hamajlija, koja nije izpravno ili manjkavo izpisana, ne valja, i ne može se od nje očekivati pravo djelovanje.

Husein-kapetan bio je čovjek vjerski naobražen, te je mogao barem tekst Ajetul-Kjursije (u kojem manjkaju čitave rieči) sam popraviti, uvjeriti se u njegovu neizpravnost i ne primiti hamajliju.

Međutim nabavljači hamajlija preuzimaju ih od sastavljača većinom smotane, a često još i zamotane u mušemu (zavoj od vosčanog platna, u kojem se drži zapis-hamajlija), pa i ne razmataju zapis i ne pregledaju ga, već ga sa punim povjerenjem preuzimlju i nose po savjetu hodže. Sigurno je tako i Husein-kapetan preuzeo tu košulju-hamajliju u punoj vjeri, da je izpravna.

Husein-kapetanova košulja-hamajlija bila je nošena smotana u četverokut, kako to pokazuju stari pregibi platna, na kojima su i zapisi djelomice izlizani. Osim toga bila je zamotana u navosčeno platno (mušemu), široko 12 cm, a dugačko 1 metar. Potanje o tome zašto se zapisi nose zamotani u mušemu napisao sam u mojoj knjizi »Zapisi i hamajlije«.

Razpored zapisa

Zapisi, koji se nalaze na košulji, razpoređeni su ovako:

Na onom dielu, koji kao polukružni kapak pokriva izrez za vrat, izpisano je stodeseto kur-ansko poglavlje »Nasr«, koja rieč arapski znači pomoć[5]).

Sadržaj tog poglavlja je ovaj:

»Utičem se Bogu od prokletog šejtana. U ime Boga općeg dobročinitelja milostivog.

[5]) Slova su izpisana crnim murekjebom na crvenim vodoravnim crtama. Posried polukružnog kapka, na kome je izpisano to poglavlje, nacrtana je deblja okomita pruga obojena zelenom, a preko toga nekoć i zlatnom bojom, od koje su ostali samo mali ostatci. Tekst teče u vodoravnim crtama bez obzira na tu pregradu, a postavljen je tako da se može čitati, kad je stražnja strana košulje okrenuta prema čitaču.

Kad Božja pomoć i pobjeda istine dođe, i kad budeš vidio kako ljudi odjel po odjel stupaju u Božju vjeru, hvali i veličaj tvoga Gospodara Boga, i moli Ga za oprost, jer zaista On prima kajanje iskrenih pokajnika«.

Po vjerskim propisima preporučuje se svakom muslimanu prije početka svakog vjerski dozvoljenog posla proučiti (izgovoriti) gornje dvie rečenice: »Utičem se Bogu i t. d.« te »U ime Boga i t. d.«. Istim dvjema rečenicama počinju i pisci zapisa obično svoj rad, pa je vjerojatno ovdje i započeto pisanje Husein-kapetanove hamajlije.

Sastavljač zapisa nije pravilno izpisao gornje poglavlje. U nekim riečima izostavljena su pojedina slova, kako se to može dogoditi onome, koji ne poznaje dobro arapske gramatike.

Sam izbor poglavlja odgovara svrsi, kojoj je trebao služiti.

Na prednjoj strani košulje pokraj razreza nanizano je sa svake strane po deset krugova oivičenih zlatnom bojom, a trouglata mjesta između njih obojena su crveno i modro, tako da su lievi odjelci na svakoj strani crveni a desni modri. Dolje se nastavlja na svakoj strani još po jedan polukrug. Jednako se nižu uz rub prednjeg i stražnjeg diela košulje krugovi oivičeni zlatnom bojom, a trouglata mjesta između njih su crveno i modro obojena. Niz krugova prekida se iznad ramena, pa se tu umjesto krugova nalaze četvorinasti odjelci, koji se u svom gornjem dielu završavaju lukom. Po sadržaju, koji se nalazi u tim krugovima i odjeljcima u vezi su s njima i dulji četvorinasti odjeljci, koji se nalaze u donjem dielu rukava odnosno naramenica s prednje i stražnje strane po jedan[6]).

[6]) Odjeljci na lievom rukavu u svom gornjem dielu završavaju lukom a oni na desnom rukavu uglato. Svi su ti odjeljci izvedeni zlatnom bojom, kojoj je kao podloga bila stavljena zelena, što se danas gotovo jedina i vidi, jer se je zlato većinom izbrisalo. Sva mjesta, koja su zlatno obojena na ovoj hamajliji, izvedena su na zelenoj podlozi.

Četvrtkružni izsječci u donjim uglovima prednje i stražnje strane crveno su obojeni.

Na stražnjoj strani imade oko krugova između trouglatih crvenih i modrih prostora nekoliko i žuto obojenih. Pisac je krugove dosta nepravilno razporedio, tako da mu je na prednjoj i na stražnjoj desnoj strani jedan više nego na lievoj, t. j. 6 : 5, a na stražnjoj lievoj strani osim toga nije dobro odmjerio razmake između krugova, pa mu je najgornji krug lievo vrlo udaljen od bližnjeg kruga i odjeljka na naramenici, a prazan ovalni prostor izpunjen je crvenom bojom. Na lievoj naramenici imade uslied toga 9 odjeljaka, a na desnoj samo 8. Očito se je sastavljač zbunio kod razpoređivanja tako brojnih i raznovrstnih zapisa, na ovoj neobično obsežnoj i zamršenoj hamajliji, kakvu vjerojatno inače nikada ni prije ni poslije nije radio.

U svakom od tih krugova i odjeljaka izpisano je djelomično crvenom bojom[7]), a djelomično crnim murekjebom (tušem) po nekoliko imena od 363 druga Pejgambera (Božjeg poslanika) Muhameda a. s., koji su s njime sudjelovali u bitci na Bedru (17. ili 19. ramazana 2. g. po hidžretu).

Ta bitka bila je prva od mnogobrojnih bitaka, koje je Muhamed a. s. imao sa svojim protivnicima. Završila je pobjedom, kao i sve ostale, a naročtio su cijenjeni oni, koji su u toj bitci sudjelovali. U prvom redu je svemogući Bog ovim Pejgamberovim eshabima (drugovima) oprostio sve griehe, a Muhamed pejgamber a. s. obradovao ih je s viesću primljenom od Boga, da će oni svi doći u džennet (raj).

Prema mnogim islamskim vjerskim knjigama neki učenjaci vele, kada bi se imena ovih eshaba proučila (izgovorila ili pročitala) nad nekim bolestnikom, s pomoću Božjom bolestnik bi ozdravio. Ako bi ta bolest bila smrtna, učenje ovih imena djelovalo bi da bolestnik dušu lakše preda. Pojedinci pričaju za ova imena, kada bi se učila pri nekoj važnoj odluci, s Božijom pomoći stvar bi uspjela, i ne bi se moglo naći bržeg sredstva za uslišanje te molitve kod Svemogućeg Boga. — Imadu ta imena još mnogo drugih vrlina, koje se navode u raznim knjigama. Naročito obširno tumačenje o djelovanju učenja i pisanja tih imena našao sam u jednom rukopisu pisanom turskim i arapskim jezikom a vrlo liepim pismom, u kojem se rukopisu opisuju djelovanja učenja i pisanja raznih kur-anskih poglavlja i dova (molitava). Rukopis nema naslova ni oznake pisca ni mjesta, gdje je pisan, a sudeći po papiru i pismu mogao bi biti iz 18. stoljeća. Taj rukopis dobio sam 1934. godine u Zagrebu od rahmetli (pokojnog) Ali Numan hodže, trgovca perzijskim ćilimovima, koji je bio rodom iz Skoplja, a mnogo je obilazio sajmove po Bosni i kadšto uzput nabavljao i stare arapske i turske rukopise, koje bi djelomice i u Zagrebu prodavao Hrvatskoj akademiji. Prema tome taj je rukopis vjerojatno iz Bosne ili možda iz Skoplja, gdje je imao rahmetlija kuću. Veza sa daljnjim iztokom rahmetlija nije imao, pa taj rukopis vjerojatno nije odanle došao, nego je od starine bio u ovim krajevima, kao mnogi drugi sličnog

[7]) Naročito u krugovima pokraj razreza na prsima i u odjeljcima na naramenicama, dok su ostali krugovi i odjeljci pisani samo crnim murekjebom. Jedino je nekoliko nečitljivih slova izpisano crvenom bojom u najdonjem krugu na desnom rubu stražnje strane košulje.

sadržaja, o kojima je obširnije govora u mojoj knjizi »Zapisi i hamajlije«. Takav neki rukopis morao je poslužiti i sastavljaču zapisa za košulju-hamajliju Husein-kapetana.

U rukopisu koji se kod mene nalazi, eshabska su imena izpisana abecednim redom, ali se na prvom mjestu spominje ime Muhamed pejgambera a. s. U drugim knjigama ova se imena ne navode abecednim redom, nego razno izmiešana, ali na prvom mjestu stoji ime Muhamed pejgambera a. s.

Na košulji-hamajliji Husein-kapetana napisano je ime Muhamed pejgambera a. s. u najgornjem krugu na desnoj strani (od gledaoca) kraj razreza na prsima. Tekst počinje ovako:

»Haza esma-i, Bismillahir-rahmanir-rahim, Muhammed sallel-llahu alejhi ve sellem . . .« t. j. »Ovo su imena, u ime Boga općeg dobročinitelja, milostivog, Muhamed, neka je na Njega Božji spas i blagoslov . . .«.

Taj je tekst vrlo nečitljivo izpisan. Jedino se po onim slovima odnosno dielovima rieči, koje se donekle mogu pročitati, dade odgonetati, da je pisac htio napisati odnosno da je napisao to, što je gore navedeno, jer obično na taj način počinju svi tekstovi koji navode imena pejgamberskih eshaba. U ovom prvom krugu napisano je u donjem dielu još nešto, što izgleda kao Džebrail (t. j. arkanđeo Gabriel). Poslije toga imena sliedi u donjem krugu opet izreka »neka je na njega Božji spas i blagoslov«, a zatim su u ostalim krugovima prema dolje vrlo nečitljivo izpisana imena pojedinih eshaba, uviek sa nastavkom uz ime: »radijellahu anhu«, t. j. »da je od njega Bog zadovoljan«, kako je to običaj u svim popisima imena pejgamberskih eshaba. Neke knjige dapače upućuju, da učenje toga dodatka poslije imena osobito požuruje izpunjenje molitve, i to naročito, ako se želi nešto postići na ovom svietu, t. j. kod svjetovnih (dunjalučkih) želja.

Možemo sa dosta vjerojatnosti predpostaviti, da je pisac stavio između imena Muhamed pejgambera a. s. i imena pejgamberskih eshaba ime Džebraila a. s., jer se iza toga imena nalazi izreka: »neka je na njega Božji spas i blagoslov«, a ne kao iza imena pejgamberskih drugova: »da je od njega Bog zadovoljan«. Razumljivo je to i zbog toga, što je Džebrail a. s. bio Pejgamberov pobratim i donosilac kur-anske objave od Boga dž. š. Muhamed pejgamberu a. s.

Imena pojedinih eshaba većinom su nečitljivo izpisana, tako da je nemoguće donieti njihov redoslied, pa niti utvrditi red, kojim ih je pisac unosio u pojedine krugove i odjeljke, ni gdje je završio, ali nema nikakve sumnje, da sve što je izpisano na spomenutim mjestima sadrži imena pejgamberskih eshaba[8]).

Na prednjoj i na stražnjoj strani košulje, između rubnih krugova i odjeljaka sa imenima pejgamberskih eshaba, nalaze se nizovi većih četvorina, u kojim su razpoređeni u manjim četvorinama takozvani vefkovi[9]). Unutar četvorina izpisani su brojevi, i to djelomice crvenom bojom a djelomice crnim murekjebom (tušem)[10]).

Brojevi, koji se nalaze u malim četvorinama unutar velikih četvorina, morali bi biti prema nauci o vefkovima razpoređeni tako, da njihov zbroj unutar svake velike četvorine bude uviek isti bilo da se stupci u toj četvorini zbroje okomito bilo vodoravno bilo u obje diagonale.

Ti brojevi osim toga ne bi smjeli biti bilo kakovi brojevi, nego na poseban način proračunani brojevi, koji svojim zbrojem označuju zbroj i brojeve pretvorenih slova nekih kur-anskih izreka ili Božjih imena. Ima slučajeva, gdje se u vefkove stavljaju i razne molitve, bilo izvađene iz vjerskih knjiga bilo posebno sastavljene od molitvenih rečenica za tu svrhu.

Da to bude jasnije, evo jednog primjera, kako se pojedina rieč preračunava u brojke prema tzv. ebdžed hisabu, i zatim pretvara u vefk.

---

[8]) Pokušao sam prema ukupnom broju mjesta, na kojima se dade naslutiti, da je napisano: »da je od njega Bog zadovoljan«, izračunati da li su izpisana imena svih 363 pejgamberskih eshaba, koji su sudjelovali s Njime u ratu na Bedru, ali sam mogao ustanoviti samo 268 takvih mjesta. U malim krugovima kraj razreza na prsima ima takvih mjesta jedno do dva, u malim polukruzima dolje lievo jedno, a u desnom nijedno. U većim krugovima i odljeljcima po rubu ima takvih mjesta dva do pet, a u većim odjeljcima na naramenicama tri puta po dvanaest i jedan puta po četrnaest. Na mnogim mjestima je tekst tako strašno nečitljiv, da se ne može ni naslutiti što je napisano, pa je moguće da je pisac htio napisati svojim nečitljivim pismom i više imena, ali je mnogo vjerojatnije, sudeći po nemaru, kojim je izradio i ostale zapise na košulji, da si nije ni ovdje dao truda da zaista izpiše ma i nečitko sva imena pejgamberskih eshaba.

[9]) Deblji razdjeli, koji čine velike četverokute obojeni su zeleno, a opažaju se tragovi, da su bili preko toga obojeni zlatnom bojom. Tanji razdjeli unutar tih većih četverokuta izvedeni su crvenom bojom.

[10]) Na prednjoj strani košulje ima desno i lievo po 48 velikih četvorina (vefkova), a na stražnjoj strani 14 puta 14 t. j. 196; ukupno sprieda i straga 299 četvorina.

Svako slovo arapske abecede ima ujedno svoju brojčanu vriednost (prema računu ebdžedu), kao što je to na primjer i u grčkom alfabetu, pa u glagolskom, ćirilskom i nekim drugim. Prema tom računu (ebdžed hisabu) Božje ime Allah, koje se po arapskom pismu sastoji iz četiri slova: E-l-l-h, preračunava se u brojke ovako:

slovo E(elif) znači 1
„ l(lam) „ 30
„ l(lam) „ 30
„ h(he) „ 5

a ukupan zbroj brojčanih vriednosti je 66.

Taj se zbroj na poseban način (koji je potanje prikazan u mojoj knjizi »Zapisi i hamajlije«) razdieli u manje brojeve, koji se razporede opet na poseban način u pojedine manje četverokute većeg četverokuta vefka.

Tako se zbroj 66 može razpodieliti u vefk sa devet ovako:

Od 66
oduzmemo 30
ostaje 36

Polovica od toga je 18.

Taj broj unesemo u onu četvorinu (kućicu) vefka sa 9 kućica, koja je po propisu sastavljanja ovog vefka prva:

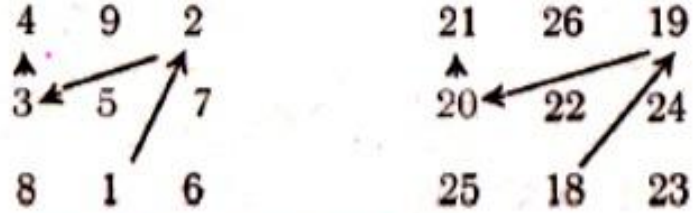

u drugu broj za jedan veći: 19, i t. d.

Ako u bilo kojem smjeru zbrojimo te kućice dobit ćemo zbroj 66.

Ima bezbroj raznih načina, kako se neki zbroj može razporediti u nekom vefku, ali je za pojedine svrhe određeno, da se ima postupiti samo na jedan određeni način. Tako se na primjer gornji način razporedivanja brojaka, koje daju zbroj 66, upotrebljava za to, da se stekne naklonost uglednih osoba, o kojima na pr. ovisi riešenje kakve molbe ili slično.

Gornji vefk ureže se (ugravira se) u srebreni prsten, i to u ponedjeljak, okadi se ugodnim kadom, i tada može onaj, koji stavi na ruku taj prsten, stupiti pred onoga, za koga želi da ga liepo primi i stekne njegovu naklonost.

Ako bi netko htio steći Božju naklonost i približiti se Svemogućem Bogu, isti broj valjalo bi razporediti u 16 četvorina ovako:

Od 66
oduzmemo 30
ostaje 36
podieljeno sa 4 je 9.

Taj broj valja staviti u onu kućicu, koja je po propisima za ovu vrstu vefka prva, zatim u drugu broj za jedan veći i t. d.

8	11	14	1	16	19	22	9
13	2	7	12	21	10	15	20
3	16	9	6	11	24	17	14
10	5	4	15	18	13	12	23

Taj vefk treba napisati na papir te nositi uza se, a Božje ime proučiti iza svakog namaza (molitve) pomnoženo sa svojim brojem: 66 puta 66 t. j. 4356 puta, i to kroz 66 dana. Četiri dana poslije toga, kad se navrši sedamdeseti dan, onome, koji je tako postupio, ukazati će se sluga ovog Božjeg imena i biti će mu na razpoloženju za izvršenje njegovih želja, ako su one vjerski dozvoljene i opravdane.

Umjesto brojaka u vefkove se mogu staviti i slova ili slova i brojevi zajedno.

Na primjer:

ه	ل	ل	ا
ا	ه	ل	ل
ل	ل	ا	ه
ل	ا	ه	ل

h l l e
e h l l
l l e h
l e h l

U pojedinim kućicama razpoređena su na poseban način slova Božjeg imena Allah: E-l-l-h.

Ako se ta pojedina slova računaju kao brojke po ebdždu, tada opet njihov zbroj u okomitim, vodoravnim i diagonalnim smjerovima daje uviek 66:

5	30	30	1
1	5	30	30
30	30	1	5
30	1	5	30

Takav bi se vefk, koji je sastavljen od slova Božjeg imena, po nauci o zapisima mogao urezati na srebreni prsten u petak, i onome, tko stavi taj prsten na ruku, Bog će olakšati život i on će biti dobro primljen od svakoga, na koga bi imao neku molbu.

Razni vefkovi upotrebljavaju se prema nauci o zapisima kao hamajlije za razne svrhe. Prema nekim stručnjacima te nauke imade mnogo jače djelovanje neka rieč izpisana u vefku nego li kad bi bila jednostavno izpisana slovima, jer se vefkom njeno djelovanje pomnogostručuje.

Zato je i pisac Husein-kapetanove hamajlije na prsima i na leđima košulje stavio vefkove.

Međutim, kakav je bio majstor u pisanju takav je bio i u sastavljanju vefkova. Ili iz nemara ili iz neznanja arapski brojevi u tim vefkovima tako su loše pisani, da se često ne dadu ni pročitati, a oni, koji se dadu pročitati, pokazuju, da sastavljač ove hamajlije nije imao pojma o pravom značenju i o sastavu vefka jer je prigodom prepisivanja tih vefkova iz nekog rukopisa krivo prepisao brojke.

Očito nepoznavanje zanata pokazuje i to, što je pojedine vefkove nekoliko puta ponovio, a to se ne običava raditi u ovakvom slučaju, gdje bi se moglo mjesto ponavljanja istih vefkova izpuniti prostor s mnogo raznovrstnih vefkova, od kojih bi svaki dakako imao svoje određeno značenje i posebnu svrhu.

Da je to bio izkusan i izpravan pisac stavio bi u te vefkove na primjer 99 Božjih imena, pa razne kur-anske ajete (Božje izreke), koji imaju moć da čovjeka štite od neprijatelja, od džina i šejtana, od pojedinih zvieri, od raznih bolesti, potežkoća, tegoba i slično. S takvim vefkovima mogao bi izpuniti i daleko veći prostor nego što je na ovoj košulji, a da ne bi trebao ponavljati pojedine vefkove.

Nauka o vefkovima je posebna vrlo obsežna nauka, arabski zvana ilmi vefk, a onaj, koji se hoće njome služiti, mora biti dobar račundžija, tako da može sam praviti vefkove, a ujedno da može i izpraviti pogrješno sastavljene, ako na njih naiđe u knjigama, gdje su oni radi čuvanja tajnosti te nauke često i namjerno krivo navedeni[11]).

[11]) Potanje o tom vidi u mojoj knjizi »Zapisi i hamajlije«.

Drugu vrstu vefka upotriebio je pisac na naramenicama. Tu je na obje strane izpisao arapskim slovima odlomak iz Kurana (II, 255) Ajetul-Kjursiju, koji u hrvatskom prievodu (po Čauševiću) glasi ovako:

»Allah je samo jedan i jedini Bog, koji vječno živi i svim stvorenjima vječno vlada. San ga ne spopada i ne spava. On je gospodar svega, što je na nebesima i na zemlji. Tko može tražiti zagovora kod Njega, a bez Njegova dopuštenja. On zna što Njegova stvorenja rade i što će raditi, što žele i što će želiti. Njegova stvorenja mogu znati samo ono, što On hoće, a drugo više ništa ne znaju. Znanje i moć Njegova obuhvaća nebesa i zemlju, a čuvanje njihovo Ga ne umara. Uzvišen je samo On i veliko je biće Njegovo«.

Na lievoj naramenici taj je odlomak izpisan u 21 puta 21 ukupno 441 četvorini, i to na taj način, da je u prvoj lievoj četvorini najgornjeg reda (koji je najbliži glavi) pisac stavio prvu rieč Ajetul-Kjursije »Allah«, a ostale rieči razporedio je u četvorinama, koje okomito sliede izpod ove četvorine[12]). Kad je došao do kraja toga reda nastavio je pisati u četvorinama, koje sliede desno u ovom posljednjem donjem redu i završio u donjem desnom uglu. Zatim je započeo pisati Ajetul-Kjursiju u drugoj lievoj četvorini najgornjeg reda, ali tako, da je počeo drugom riečju toga ajeta, predpostavivši da je napisana u četvorini lievo od ove, a zatim je opet nastavio okomito izpod prve dalje do predzadnje četvorine istoga reda i zatim skrenuo vodoravno desno, te završio u predzadnjoj četvorini toga vodoravnog reda. U trećoj lievoj četvorini najgornjega reda započeo je pisac trećom riečju Ajetul-Kjursie i t. d.

Takvim načinom pisanja postigao je pisac to, da se u svim četvorinama, koje leže u diagonali, što teče iz desnog gornjeg ugla u lievi donji ugao, nalazi uviek isti tekst, a jednako je i sa svim četvorinama, koje su uzporedne s tom diagonalom.

Da je taj vefk izpravno rađen, kad bi se slova stavljena u pojedine četvorine pretvorila u brojeve po ebdžeb hisabu, zbroj pojedinih stupaca tog vefka morao bi uviek biti isti, bilo da se stupci zbroje vodoravno bilo okomito bilo u obje diagonale. Međutim, kako smo već navikli kod ovog pisca, i u ovom slučaju se brojke ne slažu.

[12]) U pojedine četvorine stavio je po jednu rieč ili po dvie zajedno, ili opet nekoliko slogova pojedinih rieči.

Još je nepravilnije pisac postupio kod izradbe istog vefka na drugoj, desnoj naramenici, već zbog toga, što je Ajetul-Kjursiju razporedio u 21 puta 23 četvorine, pa kad je započeo pisati u gornjem desnom uglu i nastavio lievo vodoravno, pa zatim u lievom okomitom redu prema dolje, ostale su mu posljednje dvie četvorine u donjem lievom uglu prazne. Zatim je započeo s drugom riečju Ajetul-Kjursije u drugom redu odozgo i išao istim putem, tako da mu je pri završetku ostala jedna četvorina prazna. U te tri prazne četvorine strpao je kratku dovu (molitvu), koja u prievodu glasi: »Nema moći i snage iznad Najmoćnijega i Najvećega«. (La havle ve la kuvvete illa billahil-alijjil-azim).

Učenje ove dove samo po sebi je dobro i može se preporučiti, ali nikako u sastavljanju vefka, kojega je sadržina Ajetul-Kjursija. Pisac je to učinio samo da izpuni prazne četvorine i da zabašuri svoje neznanje u spravljanju vefkova.

Razpored pojedinih zapisa na čitavoj košulji-hamajliji Husein-kapetana podpuno bi odgovarao svojoj svrsi, t. j. moglo bi se očekivati s pomoću Božjom povoljno djelovanje izabranih kur-anskih tekstova i imena pejgamberskih eshaba. Izvrstna je i zamisao stavljanja vefkova na prsa i na leđa.

Međutim, čovjek onako površne naobrazbe, kao što je bio pisac Husein-kapetanove hamajlije, nikako nije bio kadar sam izmudriti razpored pojedinih zapisa, pa niti izabrati tekst. Vjerojatno je taj čovjek negdje vidio nešto slično i površno si pribilježio gdje treba što staviti, ali kod same izvedbe nije znao to izvesti kako treba.

Ovakva hamajlija u obliku košulje veoma je riedka i zanimljiva. Premda se već dugo bavim naukom o zapisima, nisam nigdje naišao na nešto takova. Poznato mi je jedino da se u Beču u gradskom muzeju nalazi Kara Mustafa pašina košulja, koja je svilenim vezivom izpisana nekim zapisima. Nažalost nije mi još bilo moguće samome vidjeti tu košulju.

Prema načelima nauke o zapisima pisac, prije nego je započeo svoj posao, trebao je platno okaditi kojim kadom liepog mirisa, kao na pr. ud-agačom[12]), karanfilom i slično, a također pojedina mjesta izpisati posebnom žutom tekućinom, koja se pravi od gjulsije (ružine vode), gjuljaga (ružinog ulja), miska (mošusa) i zagferana (šafrana).

---

[12]) Udagač je naročita vrst drva, koja raste u iztočnim krajevima, a veoma liepo miriši kad se stavi na žeravicu. Upotrebljava se kod vjerskih svetčanosti, na pr. pojedinih večeri prilikom učenja mevluda i slično.

Osim toga trebao bi na početku izreći molitvu, kakva se obično upućuje Bogu prije spravljanja ma i najneznatnijeg zapisa. Od ovakvih dova najkraća je ova.

»Inkate-ali amali min kjulli šej-in illa mine-LLahi te-ala. Euzu bi-LLahi mineš-šejtanir-redžimi. Bismillahi-Rahmani-Rahim«, što bi u prievodu značilo.

»Ja odsjekoh nadu o izpunjenju mojih želja osim Svemogućeg Boga[14]). Utičem se Bogu od prokletog šejtana. U ime Boga općeg dobročinitelja milostivog«.

Zatim se zapis počne pisati.

Kod manje važnih zapisa ne običava se završetak posla popratiti molitvom ili, drugim vjerskim činom, no kod završetka izpisivanja ovako važne hamajlije, kao što je Husein-kapetanova košulja, isto bi trebalo izmoliti molitvu zahvalnicu Svemogućem Bogu. Većinom se klanja po dva rekjata hadžet namaza (vrst molitve, koja se naročito klanja za izpunjenje želja).

Imade molitava ove vrsti, u kojima se na svršetku namaza dignu ruke kao kod ostalih namaza, t. j. prema prsima, a dlanovina gore okrenutim i upućuje molitva Svemogućem Bogu za izpunjenje želja odnosno da se pokaže djelovanje spravljenog zapisa.

Može se ta molitva i tako izvršiti, da se nakon svršetka namaza padne čelom na tle, t. j. na sedždu, i u takvom stavu uputi molitva Svemogućem Bogu.

Osim toga pri završetku posla opet bi predmet trebalo nakaditi kao i na početku.

Unatoč svoje nespremnosti pisac Husein-kapetanove hamajlije vjerojatno je ipak bio pobožan čovjek (sudeći već po tome, što u prazne četvorine, koje su mu nezgodom ostale na jednoj naramenici, nije izpisao što bilo, nego jednu dovu), pa možemo predpostaviti, da je i on pri početku i svršetku pisanja ove hamajlije postupio na sličan način.

[14]) Time se odriče pisac svakog umišljanja, da bi on sam bio kadar svojim sposobnostima ili pomoću nekog drugog osim Svemogućeg Boga postići izpunjenje svojih želja.

Zusammenfassung

Sowohl in der katolischen wie auch in der muselmanischen Bevölkerung Bosniens haben sich Reste eines Glaubens an unbekannte höhere Mächte, Geister, ja selbst an Hexerei und Zauberkunst erhalten, die ihren Niederschlag in Talismanen, Amuletten und Zaubersprüchen, denen Heilkraft zugeschrieben wird, erhalten.

Die Methoden der volkstümlichen oder wissenschaftlichen Medizin erscheinen diesen primitiven Menschen ungenügend, und darum haben sie eine Kunst des Schutzes und des Heilens in der Richtung des mystischen und religiösen Kults entwickelt.

Eine grosse Rolle spielten Talismane und Amulette. In der Seele unseres Menschen in Bosnien sitzt tief der Glaube, dass solche Gegenstände auf übernatürliche Weise ihren Besitzern oder Trägern Glück bringen, sie vor Tod und Krankheit bewahren.

Unser Amulett ist ein H e m d - A m u l e t t wie es einst vor 100 Jahren im Kriege als Schutz vor Verletzung, Krankheiten und Bezauberung getragen wurde. Die Länge des Hemdes beträgt 52.5 cm. Nach einem Namen (Fatimahanum Husein), welcher an diesem Amulett in Form eines Hemdes aufgeschrieben steht, gehörte dieses Amulett dem berühmten bosnischen Helden Husein beg Gradaščević dem »Drachen von Bosnien«, welcher gegen die Mitte des vorigen Jahrhunderts für die Freiheit des bosnischen Vaterlands gekämpft hatte.

Der Textinhalt der Inschriften besteht meist aus in arabischer Sprache abgefassten Koransprüchen, Anrufungen Gottes, Worten des Korans und Gebetsformeln, manchmal aber auch aus Ziffern und kabbalistischen Zeichen.

Diese Zeichen und Ziffern sind in sogenannten »Vefkovi«, in Drei- und Viereckform zusammengefasst und bedeuten wieder Koransprüche, die nach dem grossen und kleinen Chiffernschlüssel »Ebdjed-hisabu« ausgerechnet sind.

Siehe Seite 13 und 14.

Wir finden hier zuerst den Namen Muhameds a. s. geschrieben, dann weiterhin die Kapitel »Nasr« und die »Ajetul-Kjursija« aus dem Koran, dann die 363 Namen der Eshaben und Freunden Pejgambers Muhameds a. s., welche mit ihm in der Schlacht bei Bedr gekämpft und gesiegt haben. Auch der Name Džebrail (Erzengel Gabriel) steht geschrieben. Dieses Amulett wurde nicht als wirkliches Hemd getragen, sondern höchstwarscheinlich in einer Wachsleinwand und einer Ledertasche über die linke Achsel umgehängt.

Dieses Hemd-Amulett ist ein recht seltenes Amulett und befindet sich jetzt im Kroatischen Etnographischen Museum in Banja Luka.

Näheres über Einschreiben, Amulette und Talismane findet man in dem Band Nr. I des Werkes: »Zapisi i hamajlije« vom Verfasser dieses Buches Muhamed eff. Garčević in der Ausgabe des genannten Museums.

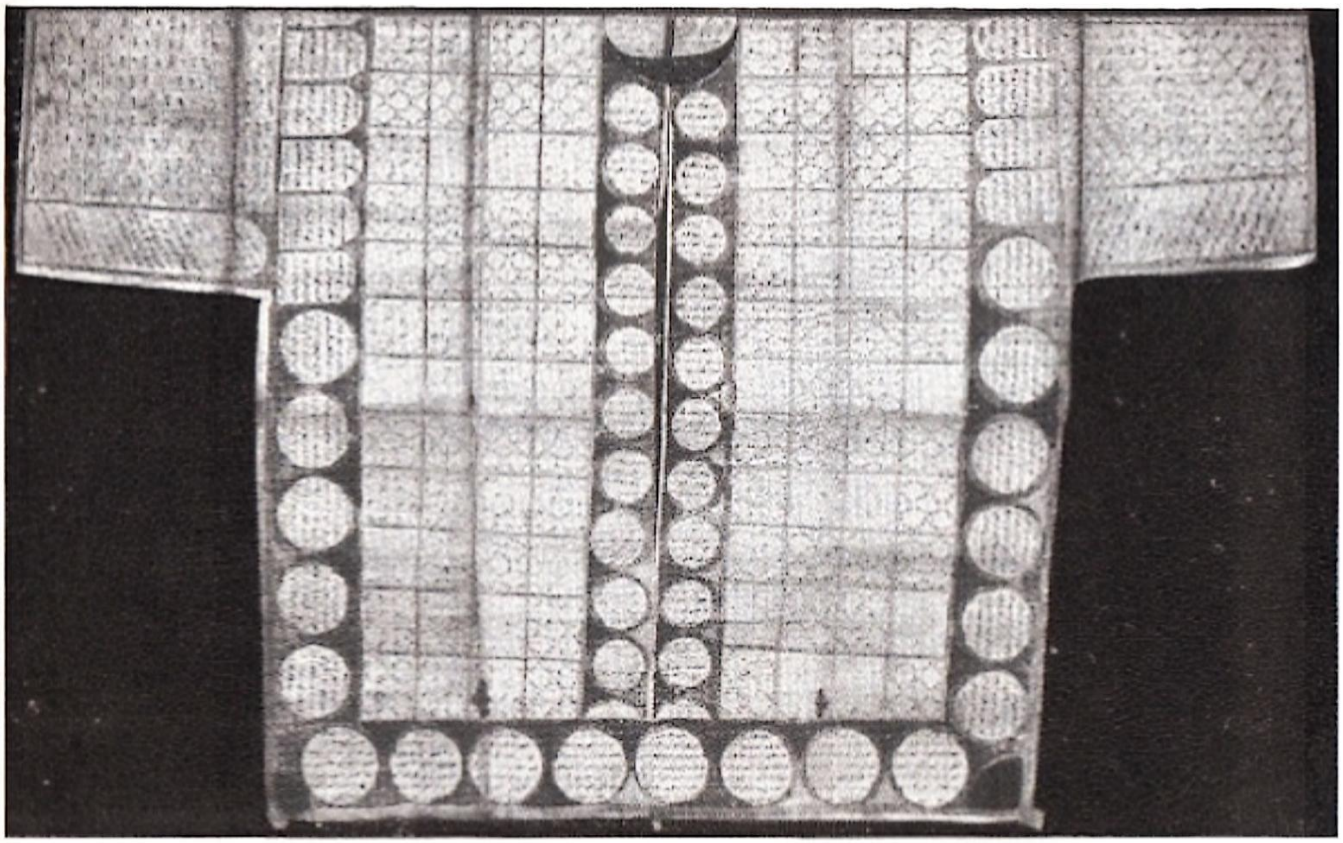

Prednja strana košulje-hamajlije

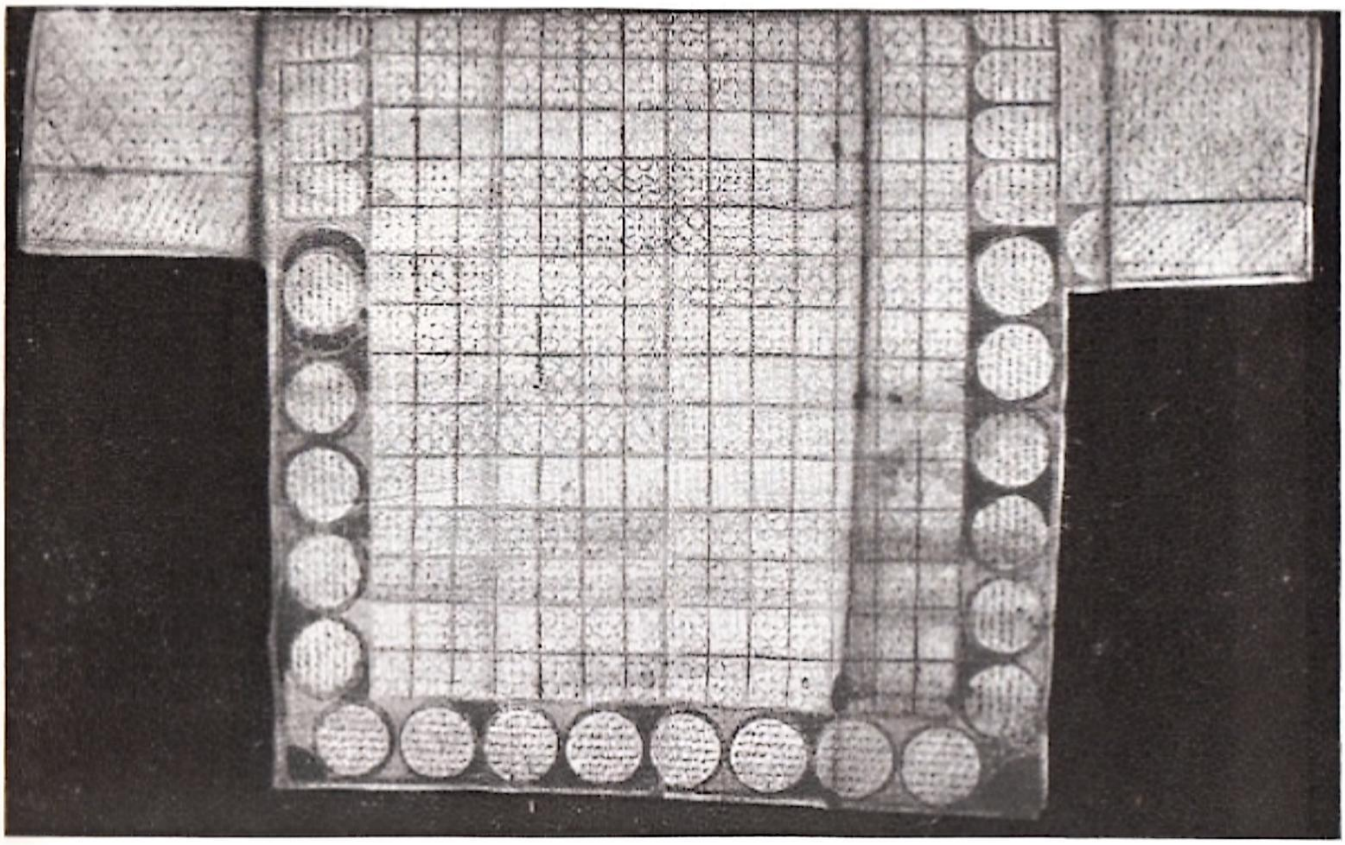

Stražnja strana košulje-hamajlije

Tisak i razpačavanje dozvoljeno odlukom
Promičbenog ureda u Banjoj Luci
br. 265/43. od 22./IV. 1943.